

RECENZE

Ślękowa, L.: Muza domowa. Okolicznościowa poezja rodzinna czasów renesansu i baroku. Wrocław 1991, 175 s.

Když Ludwika Ślękowa, profesorka vratislavské univerzity a přední znalkyně starší polské literatury nazvala svou nejnovější knihu "domáci múzou" a použila názvu sbírky veršů barokního autora, vymezila tím již v titulu svůj zájem o určitý typ literatury, jenž se pojí se slavnostními okamžiky rodinného života. V knize se totiž zabývá příležitostnou poezií věnovanou narození potomka, uzavření sňatku a umrtí člena rodiny. Staré poetiky tuto poezii označují názvy genetliacon, epitalamium a poesie funerální, zahrnující celou řadu typů, jakými jsou epitafia, epicedia, elegie, treny apod. Tato poezie, zastoupena od doby humanismu a renesance v řadě evropských literatur převážně v latině, v Polsku, kde se mimořádně rozvinula, byla pěstována také a především v jazyce domácím. Svým rozsahem, úrovní i autorským zastoupením představuje tedy jisté polské specifikum. Je proto významným počinem, jestliže se autorka rozhodla zpracovat ji hlouběji.

Nejde přitom o téma neznámé. V Polsku byla již dlouhou dobu tomuto typu poezie věnována pozornost, ale dosavadní bádání si všimalo pouze jednotlivých děl v rámci studia některých autorů, případně jednoho typu - monograficky

např. bylo zpracováno epitalamium. Autorka se pokusila postihnout tuto tvorbu jako celek, a to po celou dobu jejího vývoje od poloviny 16. století do počátku století 18. V tomto průřezu se jí podařilo zjistit významné momenty osvětlující nejen literární stránku, ale i odpovědět na otázky, proč právě v Polsku dosáhla tato poezie takového rozvoje. K pochopení problematiky přispívají dvě úvodní kapitoly nastiňující kulturněhistorické podloží této tvorby. První z nich ukazuje, jak společenská situace ovlivnila způsob života a vyvolala vznik určitého typu literatury. Byl to důsledek určitých sociologických změn významných pro celou kulturu polské pozdní renesance. Přestal zde totiž působit královský dvůr jako centrum intelektuální a umělecké elity, jenž vyzářoval na celou zemi; život se rozdrolil do stovek panství a statků, které tvořily svůj vlastní svět. Nejvýraznější jednotkou společenského života se stala rodina a na místě královského dvora se společenské kontakty soustředily na sněmy, sněmiky a tribunály. V literatuře se to odrazilo v nebyvalém rozvoji "občanské" literatury a "domáci múzy". Tak příležitostná poezie začala pronikat do širo-

kých vrstev kultury a měšťanstva. Autoři přecházeli od latiny k domácímu jazyku.

Druhá kapitola je věnována rodině a vztahům mezi jejími členy. K vytvoření obrazu o této instituci ovlivňující literární tvorbu použila autorka řadu dalších pramenů a bohaté literatury z okruhu příbuzných oborů. Mimo jiné se dotkla otázek rodové tradice, a to nejen ústní, ale i písemné, jež se v polských rodinách rozvíjela od konce 16. století. Část věnována rodinným kronikám, jež byly sepsovány často i po několik generací, je zasvěceným genealogickým pojednáním. Samo o sobě je cenné, i když se netýká poezie a s vlastním tématem knihy souvisí volněji. Pojítkem mezi těmito kronikami a rodinnou poezií je obdobná společenská situace, kterou kroniky dobře dokreslují.

Významným zjištěním Ślękowie je poznatek, že se rodinná poezie pojila s rodinnými obřady, které probíhaly podle určitého scénáře udržovaného silou tradice. Jako novum ke starým rituálům, jejichž symbolika již často nebyla srozumitelná, přibyl zvyk věnování nebo čtení příležitostných veršů. Na přelomu renesance a baroka vznikl tak nový typ autora: rodinný bard skládající básně k určitým příležitostem. Vytvořilo se také určité rozdělení kompetencí autorství podle stupně příbuznosti. Rodinná poezie tak uspokojovala potřeby uzavřeného okruhu a byla jistým druhem rodinného folklóru. Byl to ovšem folklór vrstev, které byly znalé písma. Významnou rolí při vzniku této poezie proto hrála škola.

Součástí školního vzdělání bylo umění řečnit a skládat verše. Ve sledovaném období měly značný význam školy jezuitské, které svou hustou sítí postihovaly velkou část populace. Koleje také často vlastnily tiskárny a vydávaly tuto příležitostnou poezii, zvláště svých žáků a příznivců. Jejich drobné tisky, rozdávané při rodinných oslavách, měly dobrou grafickou úroveň a byly bohatě ilustrovány symboly a erby. V 17. století začala díla rodinné poezie vycházet i ve sbírkách. Tak již částečně pozbyvaly obřadní charakter a byly běžné v prodeji.

Značná část této rodinné poezie, zvláště v době, kdy byla součástí rodinného folklóru, nemá příliš vysokou úroveň. Tvořili ji však i velcí autoři a často použili jejich forem k vyjádření významného obsahu filozofického i poetického. Ti ji zařazovali do svých lyrických sbírek, a tak se dostávala k širokému okruhu čtenářů. Jejich smyslem již nebyl obřadní prvek, avšak lze je chápat jako pronikání rodinného folklóru do literatury mimo vlastní prostředí. Je to odrazem rostoucího významu rodiny v kultuře. Příležitostná rodinná poezie vedle jiných literárních útvarů tvořila předstupeň ke vzniku moderní lyriky a tak přispěla k ranému vzniku polské novodobé poezie.

Podrobným studiem kulturně-historické základny i jednotlivých druhů rodinné poezie Ludwika Ślękowa přispěla tak nejen k zevrubnému poznání jedné části polské literatury, ale přidala i další kamínek do mozaiky, jakou před-

stavuje vývoj poezie. Její kniha je nejen bohatá obsahově, ale je to zároveň i kniha

sličná. Doprovázejí ji totiž ilustrace ze starých tisků rodinné poezie.

Irena Hrabětová

Dva akademické časopisy

(Svět literatury a Litteraria Pragensia, Ústav pro českou a světovou literaturu ČSAV, 1991)

Slovo "akademické" v titulu této glosy není zcela určité míněno jako "strnulé" nebo dokonce "neživotné" - vydavatelem je Ústav pro českou a světovou literaturu ČSAV. Redakce obou literárně-vědných časopisů - Světa literatury i Litteraria Pragensia - naopak usilují o metodologickou pružnost, o to, aby se časopis (řečeno slovy redakčního úvodu k 1. číslu Světa literatury) "nestal [...] úzce rezortním, kde by se publikovaly běžné výsledky vysokoškolských a badatelských pracovišť, ale aby přes svůj nevelký rozsah patřil k orgánům, kterými se česká kultura bude moci orientovat v moderním duchovním životě za hranicemi." Existence obou časopisů je a chce být komplementární: zatímco Svět literatury má být spojnicí mezi zahraničními a domácími aktivitami, Litteraria Pragensia chtějí ve světových jazycích integrovat naši literární vědu do evropského a světového myšlenkového kontextu.

Druhá čísla (1991) obou periodik, kde se už výchozí koncepce relativně ustálila, jsou z tohoto hlediska průkazná. Svět literatury se soustřeďuje na problém regio-

nu, který zvláště vyniká v první stati J. Hlouškové Domov a vlast - literární rekonstrukce ztraceného časoprostoru. V. Svatoň se zabývá "románem životního zvratu" a "románem zakotvení" v ruské tradici na materiálu Remizovových Křížových sester, L. Vachalovská zkoumá Erenburgův Bouřlivý život Lazika Rojtšvance, Z. Hrbata sleduje fenomén "tajemných Čech" v díle G. Sandové, zatímco E. Věšínová analyzuje román W. Faulknera (Absolone, Absolone!) z pozice jižanského mýtu o pádu člověka. Myšlenkové podnětná je publikace úvah filozofa E. Lévinase, stejně jako rubrika In memoriam věnovaná anglistovi A. Bejblíkovi (1926 - 1990) - autorem medailonu je M. Procházka. M. Havelka zprostředkoval v oddíle Opožděné recenze práci německého filozofa H. Blumenberga Paradigmata metaforologie (1960). Rubrika Události a knihy obsahuje krátké recenze z pera G. Veselé, P. Lidmilové, a I. Pospíšila. Celé číslo je zásadně tematicky profilované, ale současně dává ještě dost prostoru pro jiné okruhy - tento záměr redakce se zdá být nosný. Metodologie stati je různ-